

Pertti Hemánus

LAUSUNTO PEKKA KORHOSEN LISENSIAATTIYDÄSTÄ "JOURNALISTINEN KULTTUURI TEOREETTISENA KÄSITTEENÄ JA REAALISENA ILMIÖNÄ" 22.2.1983

Määrättynä tarkastamaan YK Pekka Korhosen lisen-
siaatin tutkielma "Journalistinen kulttuuri teo-
reettisenä käsitteenä ja reaalisenä ilmiönä - ai-
neksia suomalaisen sanomalehtijournalismin ta-
voitteleman journalismimallin luomiseksi" (211
s. + 9 liitesivua) esitän siitä kunnioittavasti
lausuntonani seuraavaa.

1 Johdatusta

Maallikko todennäköisesti kuvittelee *journalismin*
tutkimuksen olevan pääosa tiedotustutkimusta tai
jopa jotenkin samaistaa nämä kaksi käsitettä.
Maallikko erehtyy: kuten Jorma Miettinen kommentoivassa bibliografiassaan *Journalismin tutkimus Suomessa* (1978) osoittaa, suomalainen journalismin tutkimus on ollut varsin pieni osa koko tiedotustutkimusta. Tähän on osin aivan ymmärrettävät syynsä - muuta kuin journalismia koskevat polttavat tutkimustarpeet - mutta osin kysymys on ollut vinosuuntauksesta; Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen osalta tämä vinosuuntaus on ollut valitettavaa, koska toimittajakoulutus kaipaa tuekseen nimenomaan journalismin erityiskysymyksiin pureutuvaa tutkimusta.

Itse journalismia 1960-luvulta saakka tutki-
neena tervehdin pelkästään ilolla Korhosen aihe-
piirin valintaa. Niin ikään pidän onnistuneena
hänen varsinaisen aiheensa rajausta. Journalis-
tinen kulttuuri - eräänlainen toimittajan ammatin tiedollinen ja taidollinen perussisältö, osittain perinnön tavoin sukupolvelta toiselle siirtyvä, osittain muuttuva ilmiö - on välttämätön tuntee journalismin arkiymmärrystä syvempään ymmärtämiseen pyrittäessä. Niinpä siis tekijän lähtökohdat ovat nyt eittämättä hedelmällisemmät kuin jos hän olisi operoinut esim. gatekeeper-käsitteellä tai ylimalkaan angloamerikkalaisen

'mass communication research'in *abstraktilla pro-*
sessimallilla tai alustavalla *professionalismin*
teorialla - olkoonkin että viimeksi mainittu on
osittain käyttökelpoinen ja työ sitä myös sivuaa.
Korhosen valitseman journalistisen kulttuurin
teorian sisään tavallaan mahtuu myös suomalaisen
tiedotustutkimuksen viime vuosien suuri ristiriit-
ta, ns. objektiivisuuden ja ns. uuden journalis-
min välinen kädenvääntö, jota tekijä tutkimukses-
saan eritteleekin ja johon hän ottaa kantaa.

Kolmanneksi voidaan tässä yhteydessä todeta,
että Korhonen on pyrkinyt eksplisiittisesti so-
veltamaan *hermeneuttista* lähestymistapaa työs-
sään joka on osaksi empiirinen. Näin hän on
lähtenyt varsin uusille poluille; hermeneutiikka
on suomalaisessa tiedotustutkimuksessa tähän
asti esiintynyt lähinnä vain metodologisten,
osin erittäin poleemisten puheenvuorojen muodos-
sa.

Lopuksi on tervehdittävä ilolla sitä että ns.
käytännön mies - Korhosella on takaan 12 vuoden
toimittajakokemus ja hän on kohonnut suuren maa-
kuntalehden toimituspäälliköksi asti - pystyy
harjoittamaan jatko-opintoja loppuun vietyyn li-
sensiaatin tutkielmaan saakka. Tämä tuntuu ikä-
vä kyllä käyvän yhä harvinaisemmaksi, mutta poik-
keuksia on.

2 Työn ongelmanasettelu, rakenne ja keskeiset tulokset

Korhonen on jäsentänyt *tutkimustehtävänsä* kolmeksi väljäksi pääkohdaksi:

1. journalistisen kulttuurin määrittely sisällöllisesti mielekkääksi käsitteeksi,
2. siirtymismekanismin selvittely ja
3. muuttumismahdollisuuksien spekulointi.

Näitä kolmea kohtaa Korhonen täsmentää vielä seuraaviksi neljäksi kysymykseksi:

1. Miten journalistinen kulttuuri ilmenee suomalaisessa sanomalehdistössä?
2. Kuinka journalistinen kulttuuri siirtyy?
3. Onko journalistinen kulttuuri muuttumassa ja mitkä ovat muuttumismahdollisuudet?
4. Mikä on ihannejournalismin sisältö suomalaisessa sanomalehtijournalismissa?

Tätä ongelmanasettelua vastaan minulla sinänsä ei ole mitään. Korkeintaan voidaan huomaut-

taa sen eräistä lakonisista ja jonkin verran epäselkeiksi jäävistä sanonnoista.

Rakenteellisesti Korhosen tutkielma poikkeaa olennaisesti siitä, mitä yhteiskuntatieteiden opiskelijoille vielä kymmenkunta vuotta sitten opetettiin: tutkielmissa tuli olla teoriaa, empiiria ja loppupohdiskelua tietynlaisessa suhteessa. Tätä kieltämättä aivan liian rajoittavaa kaavaa Korhonen rikkoo tietoisesti: hän kirjoittaa laajalti teoreettista tekstiä kulttuurista yleiskäsitteenä ja nimenomaan journalistisesta kulttuurista, ja omistettuaan yhden luvun "tarpeelle journalismin uudelleenarvioimiseen" hän siirtyy hermeneuttisen lähestymistavan esittelemiseen. Varsinaiseen empiiriseen osaan Korhonen tulee vasta sivulla 132 eli sen osuus työn kokonaisuudesta jää määrällisesti verraten vähäiseksi.

Kuten jo annoin ymmärtää, liian rajoittavia kaavoja tulee rikkoo. Jos Korhosta kuitenkin jostakin rakenneratkaisusta voidaan moittia, niin lähinnä siitä että kuvatessaan ja eritellessään kulttuuria yleiskäsitteenä hän paikoin viivähtää verraten pitkään kysymyksissä joiden relevanssi journalistisen kulttuurin ja puheena olevan tutkielman koko tehtävänasettelun kannalta on varsin etäinen - niistä ei seuraa mitään juuri tälle työlle.

Korhosen *empiirisen tehtävän suoritus* ansaitsee huomiota. Alkuun hän on päässyt kahdella lomakehaastattelulla, joista toisessa kohteena olivat koko maan lehtiyrityksissä toimiva luotamusmieskunta ja toisessa kolmen keskisuuren sanomalehden kaikki kirjoittavat toimittajat. Näitä tavallaan köyhiksi osoittautuneita aineistoja hän ei kuitenkaan paljon käytä, vaan kirjoittaa että niillä on "tämän työn kannalta hyvin perifeerinen merkitys, ne liittyvät työn historiaan ongelma-aluetta määriteltäessä" (s. 132). Niinpä Korhonen on valinnut varsinaisiksi tietojenkeruun menetelmiksi vapaamuotoiset teemahaastattelut, osallistuvan havainnoinnin ja "omakohtaisen kokemuksen"; osallistuvan havainnoinnin aineistoja ovat sekä omat muistivarastot että kirjallisesti dokumentoidut aineistot. Metodisesti kiintoisa on Korhosen seuraava kuvaus ja arvio (s. 132): "Kaikein antoisimpia havaintokohteita journalistisen kulttuurin selvittämisen

kannalta olivat päivittäiset uutiskokoukset, kahvipöytäkeskustelut ja journalismin laatua pohtineet koulutustilaisuudet ja seminaarit. Tämän työn tekijällä oli tilaisuus provosoida keskustelua tietyiltä ongelma-alueilta lehtitalon toimituksen tietämättä olevansa mukana tutkimustilanteessa. Keskustelut käytiin työhön liittyvinä periaatekeskusteluina."

Kaikki tämä osoittaa sinänsä metodista nokkeluutta. Tutkimuksen metodiseen puoleen liittyy kuitenkin niin vakavia ongelmia, että palaan niihin erikseen.

Tutkimuksen yhtenä keskeisenä, ehkä keskeisimpänä tuloksena Korhonen korostaa, että journalistisessa kulttuurissa on empiirisesti erotettavissa kaksi virtausta tai jopa vastavoimaa: kustantaja- ja toimittajajournalismi. Niiden sekoittuminen on osaltaan - vaikka ei ainoastaan syynä - hämärtänyt toimittajien tavoitteellisen toiminnan havaitsemista: "Journalistisen kulttuurin ilmentymäksi luetaan paljon sellaista, mikä on toimittajakunnan näkökulmasta ihanteen toteutumisen este" (tiivistelmä, s. 2). Tällaisia esteitä ovat esimerkiksi journalistisen organisaation toiminta, resurssien puute sekä ulkopuolinen painostus. "Journalistinen kulttuuri heijastaa näin vallitsevan pääkulttuurin arvomaailmaa, mutta ei välttämättä oikeasuhtaisesti" (tiivistelmä, s. 2).

Myös tulosten arvioimiseen ja Korhosen tapaan keskustella niistä palaan.

3 Työn ansiot ja puutteet

Ensimmäisenä yleisarviona Pekka Korhosen lisen-siaatin tutkielmassa voidaan myönteisessä mielessä todeta se *vakavuus*, jolla hän on tehtävänsä lähtenyt ja myös vienyt sen läpi. Hän ei kaihda suurten eikä vaikeiden kysymysten esiin ottamista; hänellä ei ole pyrkimystä saada hankituksi oppiarvo teknisellä rutiininomaisella työsuorituksella. Lukija ei epäile etteivät tekijän esiin ottamat ongelmat askarruttaisi häntä oma-kohtaisesti.

Toisaalta näin syntynyttä myönteistä yleisvai-kutelmaa himmentää se *viimeisteleättömyyden* tuntu joka karakterisoi työtä; aivan ilmeisesti kysymys on ollut aikapulasta, mitä tekijä ei ole

kiistänyt vaikka onkin halunnut tuoda tutkielman-
sa juuri tässä muodossa tarkastettavaksi. Vi-
meistelemättömyys ilmenee ajatuksellisina ja kie-
lellisinä onnahteluina. Otan vain yhden esimer-
kin. Kun tekijä viimeisessä luvussa (s. 198)
kirjoittaa: "Journalismin tutkimuksen antama ku-
va todellisuutta vääristelevästä lehdistöstä pe-
rustuu pääosaltaan vakavasti otettavaan pyrkimyk-
seen maksimoida todellisuuden ja sanoman välinen
vastaavuus", lauseella sananmukaisesti otettuna
tuskin on mieltä; vain konteksti tekee sen - jos
tekee - edes arvailun avulla ymmärrettäväksi.

Se taas että Korhonen - kuten sanottu - tallaa
uusia metodologisia polkuja (sikäli kuin herme-
neutiikasta voidaan puhua metodologiana) on vä-
hemmän vakuuttavaa sen valossa, mitä hermeneu-
tiikkaan paljon minua paremmin perehtynyt Korho-
sen työn tarkastustilaisuuden seminaariopponent-
ti Tarmo Malmberg osoitti. Korhosen mukaan "so-
siaalista todellisuutta on perusteltua lähestyä
niin, että muodostetaan käsitykset havaintojen
mukaan eikä havaintoja käsitysten mukaan" (s.
124) ja asiayhteys osoittaa hänen pitävän tätä
kantaa hermeneuttisena. Esimerkki on ehkä räi-
kein mutta ei suinkaan ainoa osoitus tekijän
*puutteellisesta onnistumisesta hermeneutiikan ym-
märtämisessä*. Yllättävän vähällä Korhonen työn-
sä tarkastustilaisuudessa olisikin ollut valmis
luopumaan sanasta hermeneutiikka ja puhumaan sen
sijaan (Malmbergin tarjoamin termein) *tulkitse-
vasta tai ymmärtävästä sosiologiasta*. Lieventä-
vänä asianhaarana haparoinnille voidaan sentään
ottaa huomioon hermeneutiikan uutuus ja outous
suomalaisessa tiedotustutkimuksessa.

Edellä olen todennut Korhosen osoittaneen me-
todista nokkeluutta, ja voitaisiin puhua myös ko-
keilunhalusta. Kuitenkaan hän *ei problematisoi
metodejaan*, ei inventoi niistä saamiaan kokemuk-
sia, ei eksplisiitisti pohdi niiden hedelmälli-
syyttä eikä luotettavuutta, ei niiden vahvoja
puolia eikä rajallisuutta ja heikkouksia jne.
Spekulatiivisesti voidaan epäillä sen *relativis-
min* joka sävyttää Korhosen tapaa esitellä herme-
neutiikkaa osaltaan johtaneen tuohon laiminlyön-
tiin. Vähän kärjistetysti Korhosta voidaan tul-
kita niin että koska todellisuuden ymmärtäminen
kuitenkin on tuomittu jäämään kovin suhteellisek-
si, tutkimusmenetelmien problematisoiminen ei eh-

kä ole kovin tarpeellista. Henkilökohtaisesti
en kuitenkaan halua uskoa että hermeneuttisen lä-
hestymistavan *täytyisi* merkitä tuontyyppistä löy-
hää ja helppoa relativismia.

Samalla totean että itse en erityisesti epäi-
le Korhosen menetelmien käyttökelpoisuutta - teen
sen sitäkin vähemmän kun myös itselläni on tuo-
retta kokemusta toimittajien teemahaastatteluis-
ta. Kysymys on vain siitä että sinänsä välttä-
mätön positivismin kritiikki ei minusta saisi
johtaa aina välttämättömien menetelmäproblemati-
sointien hylkimiseen.

Vihdoin joudun ottamaan sen kannan, että Kor-
hosen *empiiriset tulokset ovat verraten laihoja*.
Jos positivistinen yhteiskuntatiede on tuhannet
kerrat tyytynyt tuottamaan etukäteen arvattavis-
sa olevia tuloksia, hermeneuttinen lähestymista-
pa ei välttämättä tätä asiaa paranna. Automaat-
tista ratkaisua ei tarjoa myöskään se että koke-
nut käytännön journalisti ryhtyy tutkimaan käy-
tännön journalismia; ainakaan asiantuntemuksesta
ei tällöin voi olla puutetta, mutta tutkija saat-
taa sen sijaan olla liian lähellä tutkimaansa il-
miötä minkä Korhonen itsekin tarkastustilaisuus-
dessa myönsi.

Toisaalta myönnän olevan vaikea sanoa, minkä-
laisella kysymyksenasettelulla ja millä menetel-
millä olisi todennäköisesti saatu hedelmällisem-
piä tuloksia. En myöskään kiellä Korhosen eräi-
den tulosten ja hänen niistä käymänsä keskuste-
lun kiintoisuutta. On todella tärkeää tiedotus-
opillisessa yhteisössä muistaa ja ottaa huomioon
että ns. normaalijournalismin - jonka takana
pilkottaa ns. informatiivisuuden idea, ei yhtä
selvästi sitä vaateliaampi objektiivisuuden ihan-
ne - on omat arvonsa ja norminsa, jotka materia-
lisoituvat mm. Korhosen hyväkseen käyttämässä
Suomen Sanomalehtimiesten Liiton Lehtimiehen oh-
jeissa. Mutta ns. normaalijournalismin ihanteet
eivät, kuten sanottu, eri syistä pääse välttämät-
tä hyvin toteutumaan; niin lehden lukijalla kuin
sen tutkijalla on päivittäin edessään vain se
puutteellinen toteutuma johon kenties toimitta-
jat itsekään eivät ole tyytyväisiä. Korhonen on
tietyissä mielessä apologettinen, ts. hän haluaa
puolustaa journalismia mielestään kohtuuttomalta
tai asiantuntemattomalta, käytännön tekijöitä
huomiotta jättävältä kritiikiltä, ja siihen hä-

nellä toki on oikeus, kunhan apologettisuus on perusteltua.

Ihanteiden toteutumisen esteitä ei tarvitse liikaa kunnioittaa. Toteutumisten organisoitumisessa ensi sijassa päivän tapahtumien kertomiseen syvemmän journalismin kustannuksella on ylikorostuneisuutta, jota ei edes lehtien nykyinen kilpailutilanne edellytä, Korhonen kirjoittaa.

Journalistisessa kulttuurissa on sijaa muutokselle, mutta se ei voi olla nopea. Yksi muutoksen edistäjä on toimittajakoulutus. Kaikesta huolimatta "journalistinen kulttuuri ei voi ylittää vallitsevan kulttuurin rajoja, siitä seuraavat yhteiskunnan itsesuojelurefleksit", Korhonen kirjoittaa. Tässä kohden huomaan että minun olisi helppo jatkaa keskustelua Korhosen tuloksista ja hänen niistä koskevista pohdiskeluistaan, mikä on myönteinen merkki hänen tutkimuksensa inspiroivuudesta.

4 Loppuarvio

Edellä on käynyt ilmi että Korhosen työssä on varsin suuria ongelmia. Osittain ne kuitenkin ovat esimerkkejä siitä miten kunnianhimoisen työn yrittäjän usein käy, osittain siitä miten vaikeaa on siirtyä kokonaan uuteen, koko omassa yhteisössä varsin outoon lähestymistapaan.

Suurista ongelmista huolimatta Korhonen on kyennyt hyväksyttävällä, tieteellisen työn normiston mukaisella tavalla tuottamaan niin paljon uutta sekä teoreettista että empiiristä tietoa journalistisen kulttuurin problematiikasta, että en epäröi esittää hänen työnsä hyväksymistä opinnäytteenä yhteiskuntatieteiden lisensiaatin tutkintoa varten arvovauseella *non sine laude approbatur*.

Erkki Teikari

LAUSUNTO PEKKA KORHOSEN LISENSIAATTITYÖSTÄ "JOURNALISTINEN KULTTUURI TEOREETTISENA KÄSITTEENÄ JA REAALISENA ILMIÖNÄ" 22.2.1983

Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan tiedekunta-neuvoston pyytämänä lausuntona YK Pekka Korhosen lisensiaattityöksi tarkoittamasta tutkimuksesta "Journalistinen kulttuuri teoreettisena käsitte-

nä ja reaalisenä ilmiönä" esitän kunnioittavasti seuraavaa:

Tutkimuksessa tarkastellaan kulttuuria yleiskäsitteenä, kulttuurin muuttumista ja siirtymistä sekä journalistista kulttuuria. Jälkimmäisen selvittelyssä käytetään keskeisinä käsitteinä yhäällä kustantajajournalismia, toisaalla toimittajajournalismia.

Journalistisen kulttuurin tutkimisessa operoidaan teoreettisen journalismin, ihanne- eli normaalijournalismin ja toteutuvan journalismin käsittein. Ensiksi mainittu johdetaan tiedotustutkimuksen "mallista", toisen sisältönä ovat Suomen Sanomalehtimiesten Liiton ns. toimittajan ohjeet. Kolmas tarkoittaa sitä journalismia, joka toteutuu lehtien sisällössä.

Kirjoittaja käsittelee laajahkosti myös tieteellisessä keskustelussa paljon esillä ollutta objektiivisuuden olemusta. Tutkimusmenetelmä, hermeneutiikka, saa niinikään laajasti huomiota.

Empiirinen osa on toteutettu osallistumismenetelmää käyttäen siten, että tekijä on itse ollut osallistuvana keskustelijana erilaisissa toimituspalavereissa, joista aineisto on pääasiassa kerätty. Mukana tutkimuksessa on myös suppea haastattelututkimus, joka on kuitenkin asetettu liitteen asemaan.

Vaikka tekijä on laajasti selostanut käyttämiään edellä mainittuja käsitteitä työkaluinaan, jää esimerkiksi kustantajajournalismin käsite jonkin verran epäselväksi siltä osin, kun kyseessä on toimituksellisen johdon asema. Myös omistaja-käsitettä käytetään melkoisen huolimattomasti: Suomessakin on monenlaisia omistajia, laajoja osakeyhtiöitä, perheomistajia, järjestöomistajia jne. Näihin eroihin ei kiinnitetä huomiota, vaan etusijalla lienevät kirjoittajan omat kokemukset.

Ihane- eli normaalijournalismin määrittelyssä käytetty aineisto, SSL:n toimittajan ohjeet, on suppea. Hyvän (eli ihanteellisen) lehtimiestavan säännöstöä luo meillä ennen kaikkea Julkisen sanan neuvosto, jonka päätöksiä käsitellään kuin tuomioistuinten ennakkopäätöksiä. Myös sananvalinta tässä keskeisessä asiassa, "normaalijournalismi", ei mielestäni ole kovinkaan onnistunut.